

УДК 82.0:808(38)Арістотель

**ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ:
У ПОШУКАХ САМОВИЗНАЧЕННЯ****Олена ГАЛЕТА***Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна 79000*

У статті йдеться про виникнення теорії літератури як окремої галузі літературознавства та її сучасне становище як сфери гуманітарного знання і пізнавальної практики. Зокрема, проаналізовано особливості її зв'язку з «Риторикою» Арістотеля і працями формалістів, а також запропоновано ключові принципи її переосмислення: споглядання, діалогізування й іронізування.

Ключові слова: теорія літератури, риторика, формалізм, Арістотель.

...не може не бути ганебним безсилля допомогти собі словом
Арістотель

Не розум від книг, а книги від розуму беруться
Григорій Сковорода

Розмова про теорію літератури починається не від сьогодні: дискусія про її статус і цінність, як і більшість літературознавчих дискусій, відбулася й почасти відбувається без нас. Професор Стенфордського університету Ганс Ульріх Гумбрехт у книзі «Продуктування присутності: Чого не може передати значення» (Production of Presence: what meaning cannot convey, 2004), порушуючи питання теорії в гуманітарних науках, згадує про кінець 70-х — початок 80-х, коли його покоління героїчно змагало в «дискусіях про теорію», тоді як основні битви відбулися півтора десятиліття тому — у період структуралізму. (Ми ж доступили до читання українського перекладу «Структурної антропології» аж по тому, як Клод Леві-Строс видав «Структурну антропологію II» і відмовився від назви «Структурна антропологія III», а послідовники структуралізму відмежувалися від нього префіксом post-, який ми і досі не наважимося українізувати).

У події — і в цій також — можна вирізнити два виміри: екзистенційний (буттєвий) та наративний (оповідний). Теорія сталася і стається без нас, а зараз ми упевнено і послідовно уникаємо розмови про неї. Задля справедливості варто згадати появу у 10-му числі часопису «Критика» за 2006 рік статті Ростислава Семківа «Ангел теорії» [див. 15], присвяченої оглядові сучасних українських підручників з теорії літератури, і слідом — полемічної публікації у тому ж часописі статті «Нарікання на криві дзеркала» Інни Булкіної [див.: 3], яка намагалася розширити коло обговорюваних проблем і текстів. Якщо Ростислав Семків нарікає на недолугість сучасних українських підручників з теорії літератури, згадуючи при

цьому й сусідів (насамперед росіян; зокрема «Теорію літератури» Валентина Халізева — чи не єдиний кириличний підручник з предмета, доступний у мережі), то Інна Булкіна апелює до філологічного ґрунту — джерелознавства, текстології і поетики. Публіцистичність цієї дискусії (цільованої на публіку, але не в розумінні театрального-споглядацького, а радше в академічному — на спільноту) не завадила їй обернутися у колі університетського світо-бачення; а будь-яка університетська дисципліна, зокрема теорія літератури, визначається сьогодні навіть не за принципом «предмет і метод», а за принципом «підрозділ і підручник». Підручне (підручникове) знання формується у результаті певної дії — дії навчання.

Підручне знання. В Україні теорія довгий час була лише доважком до філологічної освіти, укладеної здебільшого з різних історій. За допомогою теорії спочатку «уводимо», потім «підсумовуємо» — розкладаючи її на підготовчий курс вступу до літературознавства і завершальний — теорії літератури.

Найстарша кафедра, у назві якої з'явилася згадка про теорію літератури, була створена 1962 року в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка¹ (кафедра теорії літератури і літератур народів СРСР, з 1994-го — кафедра теорії літератури і компаративістики), у 1967 році виникла кафедра теорії та методики викладання літератури в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова (у 2003-му перейменована на кафедру теорії літератури та компаративістики). У 1981 році в Чернівецькому національному університеті кафедру зарубіжної літератури перейменовано на кафедру зарубіжної літератури та теорії літератури; наступним було створення кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (1995) й кафедри теорії літератури (тепер — і журналістики) у Запорізькому національному університеті (1996); ще кілька кафедр, де у назві наявна теорія літератури, виникли після 2000 року — у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (2000), Львівському національному університеті імені Івана Франка (2001), Таврійському національному університеті (2005).

Відповідно, теоретично-літературне знання в Україні представлене, головню, підручниками й посібниками, покликаними забезпечити опанування інституційно молодій дисципліні. Зрештою, це відповідає загальній ситуації гуманістики: питання навіщо знання? переформульовано у — для кого знання? Дошукуючись витоків власної дисципліни, автори підручників («Мистецтво слова» Анатолія Ткаченка [див.: 19], «Теорія літератури» Олександра Галича, Віталія Назарця та Євгена Васильєва [див.: 4]) одноставно згадують Арістотеля — першого філософа, який присвятив літературознавчим розумуванням окрему працю і цим відособив їх у сфері філософії (чи гуманістики); при цьому розглядають його «Поетику», однак майже обходять увагою «Риторику».

Прикметно, що в Арістотелевій «Поетиці» слово теорія, як і похідні від нього, не трапляється жодного разу (грецьке *theoria* виводять від *theorein* — споглядати щось, вивчати щось: дія, що відрізняється від «дивитися»; дієслово, своєю чергою, походить від *thea* — вид, вигляд, вистава, спосіб, у який що-небудь показується). Натомість у «Риториці» похідне від нього — теоретик — з'являється кількаразово: на початку першого розділу автор називає ним тих, хто «будував системи ораторського

¹ Тут і далі — сучасні офіційні назви університетів.

мистецтва» [1, с. 745], а в другому говорить про них як про «теоретиків словесного мистецтва» [1, с. 752]. Більше того, риторика Арістотель розглядав як дисципліну, сумірну з діалектикою — вони обидві «не належать до сфери якоїсь одної науки» [1, с. 744], «мають справу з протилежностями» [1, с. 750], «не є наукою про якийсь визначений предмет, про те, яка його природа, вони лише методи для знаходження доказів» [1, с. 754]; справа ж риторики — «не переконувати, але в кожному окремому випадку знаходити способи переконування» [1, с. 750]. Отже, риторика — наука загальна (узагальнююча), варіативна (розглядає і враховує різні, часто протилежні можливості), пошукова (замість готового результату спонукає до пошуку).

Наша епоха геніальних підручників, схоже, закінчилася якщо не російськими формалістами, то Веллеком—Ворреном: їхня праця стала класикою, визначила «закони жанру», прирікаючи послідовників або на наслідування й компіляцію, або ж на пошук нових, незужитих наразі форм теоретичного (пі)знання. Підручники з теорії літератури пропонують знання впорядковане й систематизоване, використовуючи, зокрема, схеми й таблиці: геометричні (механістичні) схеми Галича—Назарця—Васильєва метафорично відображають змістовий канон, рослинні (органічні) схеми Анатолія Ткаченка — канон генеративний, тобто сам принцип нарощування нових «гілок» на літературознавчому «дереві» (ці два типи металітературної метафорики вирізняє Альмут Грезійон у статті «Що таке генетична критика?» [див.: 5]). Однак, як каже Мілан Кундера у романі «Прощальний вальс», жага порядку — водночас і жага смерті, бо життя — одвічне порушення порядку.

Рене Веллек і Остін Воррен, без згадки про «Теорію літератури» яких («Theory of the Literature», 1-ше вид. — 1942) не обходиться жоден огляд історії дисципліни, бачили свою працю як таку, що «не має жодних близьких паралелей» [30, с. 7]. Згадавши про поетику й риторика (з покликанням на Арістотеля), автори настоюють, що назва їхньої праці — результат тривалого й осмисленого пошуку. Їхня мета — поєднати «поетику» й «критику» з «дослідженням» та «літературною історією» (тобто показати знання про літературу як динамічне — «на відміну від «статичної» теорії і критики» [30, с. 7]).

Найближчими спробами попередників вони вважають «Зміст і образ» («Gehalt und Gestalt») Оскара Вальцеля і «Науку поезії» («Die Wissenschaft von der Dichtung») Юліуса Петерсена, а також — «Теорію літератури» Бориса Томашевського. Єдине, що суттєво відрізняє Веллека—Воррена від одноіменної праці Томашевського — не така надмірна увага до просодії й менша догматичність.

Пошук парадигми. Власне, російські формалісти відкривають чи не більшість антологій та підручників з теорії літератури (враховуючи, що психоаналіз та феноменологія мають «зовнішнє походження»). На думку Галина Тиханова, «російські формалісти першими почали розглядати літературу як самостійну сферу теоретичного дослідження, відокремлену від естетики, соціології, психології та історії, яка шукає підтримки у лінгвістиці» [див.: 18]. Передумовою для появи формалістської теорії літератури стали праці — точніше, ідеї — Олександра Потебні, що створили основу теоретичної поетики, хоч не всі формалісти (зокрема, В. Шкловський [див.: 21], Г. Шпет [див.: 22]) визнавали плідність його ідей для власних пошуків. Упорядник вибраного тому літературознавчих праць О. Потебні А. Муратов стверджує, що «його праці заклали одну з підвалин теорії літератури — поетику теоретичну» [12, с. 23] (у той час як Олександр Веселовський заклад ще одну «підвалину» — поетику історичну; у цьому контексті звертає на себе увагу

поєднання у межах однієї кафедри сучасних українських університетів теорії літератури та порівняльного літературознавства).

Парадигму теорії літератури також витворив російський формалізм — таку думку висловлює й Г. У. Гумбрехт у німецькомовній статті 1983 року «Спротив / Дистанціювання / Перегляд. Клію у філологів» («*Rekurs / Distanznahmen / Revision. Klio bei den Philologen*») і підтверджує у російськомовній публікації за 2003 рік [див.: 6]. Зрештою, роль праці Томашевського усвідомлювали ще сучасники: Михайло Бахтін (під псевдонімом Медведєв) у 1925 році стверджував, що це «перший у нас досвід наукового системного викладу теорії літератури» [цит. за: 17, с. 19]. За наступні шість років підручник Б. Томашевського був перевиданий 6 разів (і після довгої перерви з'явився у серії «Класичний підручник» у 1996 році з рекомендацією Державного комітету РФ з вищої освіти як навчальний посібник для студентів). На відміну від попередніх «історій словесності» (наприклад, Д. Овсяннико-Куликовського), Б. Томашевський прагнув поєднати у загальній теорії літератури поетику і риторику, хоч обидві зводив до вивчення конструкції мовлення — художнього і нехудожнього відповідно [17, с. 25]. Самоназву дисципліни підхопили інші формалісти (зокрема, Віктор Шкловський), згодом її зв'язок з формалізмом утвердив Цветан Тодоров — 1965 року він видав антологію російських формалістів під назвою «Теорія літератури» (пізніше використавши її у підназві провадженого у 70-х роках спільно з Жераром Женеттом та Елен Сіксу часопису «Поетика» [ширше про це див.: 20]).

Отже, теорія літератури має свою історію — час і місце виникнення; вона піддатна часовим змінам. Передумови її появи формуються у ХІХ ст. — насамперед як наслідок антипозитивістського зламу. За словами Г. У. Гумбрехта, «і теорія літератури, і порівняльне літературознавство увійшли в академічний світ у той момент, коли зник первісний соціальний та епістемологічний контекст науки про літературу. Іншими словами «запотребованість» теорії літератури і порівняльного літературознавства була породжена пошуками виходу з інституційного тупика, який поставив під питання саме існування літератури» [див.: 6]. Сучасниця цих процесів Наталі Саррот назвала цю епоху — пізній модерн — ерою підозрілості...

Не-підручникове знання: теоретичний перехрест. Упродовж ХХ ст. учені проголосили уже не один злам: мовний, етичний, нараційний. Схоже, зараз назріває ще один — дисциплінарний: «стан дедисциплінації», за словами Кліффорда Гірца [27, с. 120], або, як стверджує Ришард Нич, відмови «розрізняти предмет і метод, на чому протягом ста років ґрунтували специфіку дисципліни» [13, с. 15]. На думку Г. У. Гумбрехта, зміни, які літературознавці схильні сприймати як кризу власної дисципліни, становлять частину ще охопнішого процесу — «пере-образування гуманітарних наук загалом, результат якого залежить від випрацювання нових епістемологічних, інституційних і практичних відношень між гуманітарними науками — й рештою, між *humanities* і *sciences*» [див.: 6].

Не-підручникове знання, почавши від спротиву Сьюзен Зонтаг до методології [див.: 8] (1-ше вид. — 1961), сьогодні або прямо проголошує смерть дисципліни чи її методологічну неспроможність, або вдається до кардинального перехресту, що межує з самоіронією. Перший підхід найпоказовіше виражений у праці Стівена Кнаппа й Волтера Бенна Майклса «Проти теорії» («*Against theory*», 1982) та однойменному томі за редакцією Томаса Мітчелла («*Against Theory: Literary Studies and the New Pragmatism*», 1985) і знайшов продовження в окремих працях 80-х років Стенлі Фіша, Джонатана Каллера, Юджина Гудгарта, Вінсента Ліча та ін. 1993 року, аналізуючи

загальний стан теорії літератури (у західному варіанті), польський дослідник Р. Нич підсумовував: «Заняття теорією не виглядає сьогодні справді актуальним, важливим і невідкладним для дослідників літератури. Вийшовши з моди, воно втрачає на наших очах ще й рештки наукового престижу» [14, с. 16].

Прикладом другого шляху можуть бути термінологічні експерименти Михайла Епштейна, який створює власну новомову, своєрідні «зачинні» (зачинаючі; від лат. *conspicere* — зачинати, вагітніти, вбирати в себе) поняття у жанрі однослова. У його монографії «Знак_пробілу: про майбутнє гуманітарних наук» (2004) гуманістика набуває невпізнаного вигляду: Еротологія — Тегіменологія — Гуманологія (екологія людини і антропологія машини) — Культуроніка (технологія гуманітарних наук: від дослідження до перетворення предмета) — Транскультура (культура в практичному вимірі) — Універсика (на шляху до критичної універсальності) — Семіургія (від аналізу до синтезу мови) — Реалогія (наука про одиничні речі) — Мікроніка (наука про мале) — Тривіалогія і метапрактика (щоденна метафізика) — Есеїстика (нульова дисципліна) — Іпсеїзм (від когнітивістики до етики) — Стереоетика (подвійність доброчесності і «алмазно-золоте» правило) — Хорорологія (жах як вищий ступінь цивілізації) — Технософія та інші «софії» — Амерросія (двокультур'я і свобода) [див.: 23]. Як зізнається автор, його цікавлять краї, границі і порожнини [23, с. 6].

В інший спосіб, але знову ж таки у дисциплінарний міжпростір потрапляє теорія літератури за визначеннями Джонатана Каллера (теорія як широке міждисциплінарне поле) та Річарда Рорті (місце порозуміння між літературою і філософією); коло парадокси замикають Роджер Пол (теорія літератури — це тривала критична суперечка про статус теорії) і Поль де Ман (наше це, яке ми намагаємося визначити, — універсальна теорія неможливості теорії). Як стверджує Г. Тиханов, «зародження цієї дисципліни було позначене діяльністю російських формалістів, а кінець — переходом В. Ізера у кінці 1980-х — на початку 1990-х років від рецептивної естетики і феноменології читання до того, що він називав «літературною антропологією», і смертю Лотмана в 1993 році» [див.: 18]. Цікаво, що саме у програмній статті В. Ізера, яка означила і визначила антропологію літератури [див.: 29], Р. Нич шукає нового визначення самої літератури і шляхів виходу з кризи теорії [13, с. 9—15].

Більшість дослідників бачить цей вихід у різноманітній інтерпретації: згадуючи «Риторику» Арістотеля, немає правильного твердження, є різні шляхи пошуку. Однак американський видавець Ліндсей Вотерс у відповідь на заклик С. Зонтаг «замість герменевтики нам потрібна еротика мистецтва» [8, с. 21; це повний текст завершального розділу есею] з відстані майже 45 років скрушно зауважив: «Замість еротики мистецтва ми отримали його невротіку — інтерпретацію заради інтерпретації, тлумачення, замкнуте на собі» [див.: 10]; іншими словами, тлумачення, яке наперед знає, чого воно шукає — як тільки ми вибрали конкретний метод з наявного «арсеналу» (дія справді військова: читання перетворюється на озброєний наступ, його мета — здолати і підкорити). Для С. Зонтаг же важлива сама подія читання: одинична і непередбачувана. Так само подією залишається літературне теоретизування: наука завжди «має місце», відбувається у певному часі й оточенні. Анна Бужинська і Міхал Павел Марковський, автори двотомного видання «Теорії літератури ХХ століття» («*Teorie literatury XX wieku*», 2006), подібно трактують теорію як «широкий, міждисциплінарний, багатоконтекстовий та історично мінливий універсум будь-якого знання, корисного у процесі читання літератури — а

отже царину, яка не творить підмурівків (фундаментів, підстав), критеріїв чи обґрунтувань для практик інтерпретації літератури, а збагачує їх максимально, постачаючи щоразу нові мови та контексти» [26, с. 38]. Отже, теорія ані не шукає остаточної відповіді на питання про сутність літератури, ані не намагається встановити загальні засади інтерпретації. Більше того, здається, варто б позбавити теорію статусу *singularia tantum* і надати їй форми множини — продовжуючи традицію XIX ст., котре було успішним в такому вправлянні (насамперед це стосувалося понять міфологія, культура і література). Йдеться не стільки про вибір між різними методологіями, скільки, за словами Р. Ніча, про формування теорії «малого обсягу» (чи навіть «миттєвої» теорії) [13, с. 45], яка безпосередньо залежить від конкретного досліджуваного випадку і перевіряється й вивіряється іншими одиничними дослідженнями. Чи не найрадикальніше серед філософів XX ст. цю думку висловив Жіль Дельоз; аналізуючи його погляди, Ален Бадью виразив це словами: «Будь-яка думка може починатися лише під дією потужного імпульсу випадку, який потребує осмислення. Підхід, заснований на принципі, виключений» [2, с. 26].

Зрештою, змінюється сама форма науки, чи «модус існування». Наука стає все більше проєктивною — втілюється не лише у звичних досі академічних дослідженнях, а й в окремих проєктах, спрямованих на вирішення конкретної проблеми; проєктах з чітко визначеною метою, способами її досягнення, часом і місцем відбування, короткотривалими і довготривалими наслідками. Натомість, підручники фіксують радше результат: зусилля, до яких вони спонукають, ведуть до вже існуючих відповідей, а не до постановки нових питань.

Однак відмова від методології на користь випадку ще не свідчить про відмову від теорії як особливої дії. За Олександром Еткіндом, «уникаючи абстракцій, наука уникає саму себе. Тим не менше вона, як рід літературної і педагогічної діяльності, існує» [24, с. 416]. Місцем науки — безпосередньої дії навчання-научання-досліджування — є насамперед університети. Більше того: центрованість на зацікавленого слухача — єдине, що робить теорію сенсовною. Такий підхід спробував втілити Пітер Баррі у підручнику «Початок теорії» («Beginning Theory», 1-ше вид. 1995), побудованому за принципом «зупинись і подумай» [див.: 25]: теорія стається тоді, коли дає спонуку для власного пошуку, пошуку теорії для себе. Як навчав Григорій Сковорода, «варто читати не так багато щодо кількості, як багато щодо якості. [...] Якщо не будеш брати від авторів того, що тобі потрібно і не будеш старанно і пильно їх читати, то ніколи їх не перетвориш в сік і кров» [16, с. 425]. Тож писання підручників — давно уже не панацея для теорії літератури. Принципи системності та послідовності, зрештою, можуть виявитися лише післярадянською інерцією звести світ, що зруйнував накидану йому рамку, до нової рамки, і в результаті отримаємо або ретардацію (спрошення), або компіляцію (збиранину й мішанину різнорідних термінів). У світі, де навіть найдосвідченіший читач здатен відчитати хіба десяту частину тих відсилань, якими насичує текст автор, важить радше сама подія — чи пригода — читання.

Зрештою, можемо по-різному трактувати зміст поняття теорія літератури: широко — як будь-яке узагальнююче/загальникове знання, терміно-/методо-/категорі-/концептуалізацію; вузько — як літературну теорію (різновид методології), що виникла після структуралізму і, скоріш за все, уже завершила період свого розвитку чи розквіту. Або ж як окрему галузь літературознавства (головно XX ст.), відмінну

від дотогочасних поетик (не стільки за змістом, скільки за принципом), що потребує сьогодні перегляду й переосмислення відповідно до загальних (гуманітарних) та конкретних (навчальних) обставин її присутності. Г. У. Гумбрехт пропонує потрійне членування гуманітарних наук: естетика, історія і педагогіка, утримуючись від навмисного ієрархізування. Важливо, що педагогіка тут відсилає до тих наук, які відбуваються через взаємодію, або, як казав Арістотель, спрямовану дію, якій передує певний раціональний проєкт. Спрямування такої дії — до невіршеного і невіршеного, «моментів інтелектуальної складності» [7, с. 99], пошуку «простору опору і незгоди» [11, с. 13].

Теорія літератури, як неодноразово вказували дослідники, не провадить до літературної практики — тобто не вчить писати літературних творів, чого намагалася свого часу досягнути (нео)класична поетика; і навіть не вчить читати — це радше прерогатива літературної критики. Вона породжує нову практику — практику запитування, перетворюючись — знову згадаємо Арістотелеві слова про риторику — на науку «без предмета», покликану не стільки шукати відповіді на питання, скільки народжувати бажання і вміння ці питання формулювати (після «загибелі смаку» (Арто) теорія втратила опору не тільки в методології, а й в естетиці). Теорія триває як практика споглядання — дієвого погляду, який виділяє самі спостережувані об'єкти (надає їм вигляду); як практика діалогізування — пошуку нових умислових шляхів їх осмислення; врешті, як практика іронізування — досвідчування нових проблем та відмови від певного остаточного знання.

-
1. *Арістотель*. Риторика // Арістотель. Етика. Політика. Риторика. Поетика. Категорії. — Мінск: Література, 1998. — С. 739—1012.
 2. *Бадью А.* Делез. Шум бытия. — М.: Фонд научных исследований «Прагматика культуры», изд-во «Логос-Альтера» / «Ессе homo», 2004.
 3. *Булкіна І.* Нарікання на криві дзеркала // Критика. — 2006. — № 12. — С. 22—25.
 4. *Галич О., Назарець В., Васильєв Є.* Терія літератури. — К.: Либідь, 2001.
 5. *Грезийон А.* Что такое генетическая критика? // Генетическая критика во Франции: Антология. — М.: ОГИ, 1999. — С. 26—56.
 6. *Гумбрехт Г. У.* Начало науки о литературе... и ее конец? // Новое литературное обозрение. — 2003. — № 59. (цит. за: Журнальный зал // <http://magazines.russ.ru/nlo/2003/59/gum.html>)
 7. *Гумбрехт Х. У.* Производство присутствия: чего не может передать значение. — М.: Новое литературное обозрение, 2006.
 8. *Зонтаг С.* Проти інтерпретації та інші есе / З англ. перекл. В. Дмитрук. — Львів: Кальварія, 2006.
 9. *Компаньон А.* Демон теории. — М.: Издательство им. Сабашниковых, 1998.
 10. *Линдсей У.* Фрагментация: кризис в американской теории литературы // Русский журнал. — 31.12.2005 (цит. за: http://www.russ.ru/politics/reakcii/fragmentaciya_krizis_v_amerikanskoj_teorii_literatury)
 11. *Марковський М. П.* Роль гуманістики в сучасному суспільстві. — Львів: Центр гуманітарних досліджень; К.: Смолоскип, 2007. («Університетські діалоги», № 2).

12. Муратов А. Теоретическая поэтика А. А. Потебни // Потебня А. Теоретическая поэтика: учебное пособие. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2003. — С. 7—23.
13. Нич Р. Антропология культуры. Культурна теорія літератури. Поетика досвіду. — Львів: Центр гуманітарних досліджень; К.: Смолоскип, 2007. («Університетські діалоги», № 4).
14. Нич Р. Світ Тексту: постструктуралізм і літературознавство / Перекл. з польськ. О. Галета. — Львів: Літопис, 2007.
15. Семків Р. Ангел теорії // Критика. — 2006. — № 10.
16. Сковорода Г. Ехсертa philologica [Філологічні виписки] // Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. — Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. — К.: Наукова думка, 1973. — С. 422—428.
17. Тамарченко Н. Поэтика Б. В. Томашевского и ее судьба. Определение поэтики // Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика. — М.: Аспект Пресс, 1996. — С. 3—27.
18. Тиханов Г. Заметки о диспуте формалистов и марксистов 1927 года // Новое литературное обозрение. — 2001. — № 50. (цит. за: Журнальный зал // <http://magazines.russ.ru/nlo/2001/50/tihan.html>)
19. Ткаченко А. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. — К.: Правда Ярослави́чів, 1998.
20. Тодоров Ц. «Без ангелов мы обойтись можем, а вот без других людей — нет» / Беседу вел Г. Косиков // Вопросы литературы. — 2006. — Январь-февраль (Вып. 1.). — С. 58—73.
21. Шкловский В. Искусство как прием // Поэтика. — СПб., 1919.
22. Шпет Г. Эстетические фрагменты. — III. — СПб., 1923.
23. Эпштейн М. Знак_пробела: О будущем гуманитарных наук. — М.: Новое литературное обозрение, 2004.
24. Эткнд А. Толкование путешествий: Россия и Америка в травелогах и интертекстах. — М.: Новое литературное обозрение, 2001.
25. Barry P. *Beginning Theory: An Introduction to the Literary and Cultural Theory.* — Manchester and New York: Manchester University Press, 2002 (2 ed.).
26. Burzyńska A., Markowski M.P. *Teorie literatury XX wieku: Podręcznik.* — Kraków: Wydawnictwo Znak, 2006.
27. Geertz C. *Zastane światło. Antropologiczne refleksje na tematy filozoficzne / Przekład i wstęp Z. Pucek.* — Kraków: Universitas, 2003.
28. Guillory J. *Cultural Capital: The Problem of Literary Canon Formation.* — Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993.
29. Iser W. *Czym jest antropologia literatury? Różnica między fikcjami wyjaśniającymi a odkrywającymi / Przeł. A. Kowalcze-Pawlik // Teksty Drugie.* — 2006. — Nr 5.
30. Wellek R., Warren A. *Theory of the Literature.* — New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1957 (3 ed.).

**LITERARY THEORY:
QUEST FOR SELF-DEFINITION**

Olena HALETA

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Univerzitet's'ka St., Lviv, Ukraine 79000*

The problem at issue in the paper is a beginning of the theory of literature as a separate discipline of the literary studies and its contemporary condition as field of the humanities and cognitive practice. This article considers its particular connection with Aristoteles "Rhetorica" and 20th c. formalists' works as well as proposes the key principles of its reinterpretation: contemplation, dialoguing, and ironizing.

Key words: theory of literature, rhetoric, formalism, Aristotle.

**ТЕОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ:
В ПОИСКАХ САМООПРЕДЕЛЕНИЯ**

Елена ГАЛЕТА

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина 79000*

В статье рассматривается возникновение теории литературы как самостоятельной отрасли литературоведения и её современное состояние как сферы гуманитарного знания и познавательной практики. В частности, анализируется её связь с «Риторикой» Аристотеля и трудами формалистов, а также предлагаются ключевые принципы её переосмысления: созерцание, диалог и ирония.

Ключевые слова: теория литературы, риторика, формализм, Аристотель.

Стаття надійшла до редколегії 17.04.2007

Після редагування 06.02.2008

Прийнята до друку 05.05.2008